

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Důvěra v instituce veřejné moci

Selhání důvěry v judikatuře střídové péče

Studentská vědecká a odborná činnost

Kategorie: magisterské studium

2015

Autor: Adéla Marešová

VIII. ročník

Konzultant: JUDr. Mgr. Michal Urban, Ph.D.

estné prohlášení a souhlas s publikací práce

Prohlašuji, že jsem práci předkládanou do VIII. ročníku Studentské vědecké a odborné společnosti (SVO) vypracovala samostatně za použití literatury a zdrojů v ní uvedených. Dále prohlašuji, že práce nebyla ani jako celek, ani z podstatné části dříve publikována, obhájena jako součást bakalářské, diplomové, rigorózní nebo jiné studentské kvalifikační práce a nebyla předložena do předchozích ročníků SVO a jiné soutěže.

Souhlasím s užitím této práce rozšiřováním, rozmnožováním a sdělováním ve veřejnosti v neomezeném rozsahu pro účely publikace a prezentace PF UK, včetně užití třetími osobami.

V Praze dne 15.4. 2015

.....

Adéla Marešová

Obsah

Slovo úvodem.....	4
D v ra ob an ve vybrané státní instituce.....	5
D v ra ve ejnosti v instituce z pohledu statistiky	7
D v ra v eské soudy.....	8
Vztah ve ejnosti a justice.....	9
Bariéra právního jazyka a právní gramotnosti.....	10
Klí ovost soudnictví v otázce d v ry.....	11
Selhávání d v ry v oblasti stídavé pé e	13
Postoj Ústavního soudu	15
Otcové v boji proti justici	19
Op tovné získání d v ry	21
Záv r.....	22
Použité zdroje.....	24

Slovo úvodem

Možných definic pro vysvětlení pojmu „důvěra“ nalezneme nespočet, jelikož se v běžném i odborném jazyce používá v různých kontextech a významech. Jedna z existujících definic vymezuje důvěru jako: „*víru ve spolehlivost, pravdivost i schopnost určité osoby i v cí.*“¹ V této práci bych se ráda zaměřila na vztah důvěry (občanů) a demokratického státu, respektive státní moci a jejích orgánů, konkrétně pak podrobněji soudů. V tomto pojetí hovoříme o tzv. institucionální důvěře, kterou můžeme označit jako „*víru v abstraktní systémy, kterými jsou politické, trestněprávní a jiné sociální instituce*“.² V práci mě bude zajímat, jak občané v zemi, kde se ještě před tvrt stoletím mohla důvěra stát komukoliv osudovou chybou, důvěrují ve stejných institucích?

Vycházím z premisy, že aby byl režim demokratického právního státu stabilní, musí být v první řadě legitimní. Předpokladem pro legitimitu udělenou státní moci lidem je pak důvěra v systém a instituce disponující ve stejnou mocí, jimž občané ponechávají určitou část své suverenity. Bez důvěry (a legitimacy) nemůže demokratický stát fungovat, jelikož nemá jak jinak obhájit a podložit výkon ve stejné moci. Pokud ale má občan vližit ve stát a využívat jeho ochrany a poskytnutých práv, předpokládejme, že jistou dávku důvěry má. Propůjčuje díl své suverenity státní moci výměnou za zmíněné „výhody“ plynoucí ze statusu občana.

Jestliže se tedy člověk vzdá části svých práv ve prospěch této strany, je na místě očekávat, že jí se svými právy *důvěruje*. Pokud pak občané státu navíc uznávají legitimitu státní moci tím, že rozhodnutí jejích orgánů považují za závazná a v ideálním případě se jimi i řídí, je pochopitelné, že zejména od soudů (jejichž rozsudky se jedince bezprostředně dotýkají) očekávají kvalitní a spravedlivá rozhodnutí. Mají tedy v právo, přeneseně pak v ty, kteří právo vykládají a aplikují, znát důvěru. Právě proto spatřuji v oblasti soudních rozhodnutí nejlepší důkaz toho, nakolik lidé státní moci důvěrují. Rozsah a síla důvěry, kterou v orgány moci vkládáme, se odvíjí od toho, jak moc nás následně mocenské instituce ovlivňují a zasahují do našeho soukromí.

Největší důvěru musíme mít zákonitě ve chvíli, kdy orgán (např. soud) rozhoduje o nejsoukromější oblasti práva – o rodině. Nejzávislejším na správném a právně spravedlivém

¹ Sedláčková, M. Důvěra a demokracie: přehled sociologických teorií důvěry od Tocquevilla po transformaci v postkomunistických zemích. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2012., str. 36

² Moravcová, E. Důvěra českých občanů v orgány činné v trestním řízení. *Trestněprávní revue*, 2014, č. 6, s. 143-148

rozsudku je pak v rodinně-právních sporech dítě. Nezletilý se na soudním právním poli může efektivně bránit skrze své zákonné zástupce. Co se ale stane v případě, kdy zákonný zástupce stojí na jiné straně soudního sporu než dítě a nemůže tak bránit jeho zájmy v plném rozsahu? Zde nastupuje státní moc jako obhájce práv dítěte, jež má v takových případech velké pole působnosti, které může přejít až ve značnou míru svévole. Pro zajištění ochrany práv dítěte a potažmo právní jistoty je pak absolutně klíčové, aby soudní rozhodnutí práv v této oblasti práva dosahovala nejvyšší kvality. Slovem „kvalita“ mám na mysli nejen rozhodnutí v souladu s platnou právní úpravou, ale také rychlost, srozumitelnost a „lidskost“ rozsudku. Vycházím z toho, že pokud si státní moc nárokuje právo autoritativně zasahovat do nejsoukromější sféry života člověka, zavazuje se tak k tomu, že dostojí očekávání do ní vložená. Jak dokazují nálezy Ústavního soudu, splnění těchto faktorů není u soudů nižších instancí vždy samozřejmostí. Bezsporně stále aktuální problematiku dává společně a jednotlivce v právo bych ráda demonstrovala na již zmíněných právních sporech, kde nezletilý (jakožto jedinec neschopný sám se účinně bránit) stojí v soudním řízení na jiné straně než jeho zákonný zástupce. Na problematice rodinně-právních sporů, konkrétně sporů o státní dávky, se pokusím ukázat, jak velkou roli hraje důvěra v oblasti práva a jak zásadní může mít na společenskou odpovědnost sledky, pokud aplikace práva není v souladu s jejím legitimním očekáváním.

Na základě dostupných rozhodnutí Ústavního soudu České republiky bych ráda demonstrovala, jaká mohou být úskalí „nekvalitního“ rozhodnutí soudu v případě, kdy se jedná o úpravu rodinných, tedy životních poměrů dítěte. Jak se český ochránce ústavnosti staví k případům, kdy rozhodnutí soudů nižších stupňů zklamou důvěru v právo těch, kteří byli nesprávným rozsudkem poznamenáni? A jak obecné soudy v těchto případech rozhodují? Naplňují očekávání, která jsou do nich vkládána a zaslouží si důvěru těch, o nichž rozhodují?

Důvěra občanů ve vybrané státní instituce

Demokratický stát nedisponuje jinými prostředky, jak obhájit svou existenci a vykonatelnost moci, než je právo důvěry společnosti. Z určitého pohledu je proto „jednodušší“ udržet stabilní moc a vládu ve státě autoritářským nebo totalitním, jelikož takový stát má k dispozici prostředky jako je sociální kontrola, cenzura, policejní a armádní složky apod.³ Z historické zkušenosti lze však říci, že státní moc založená na strachu a utlačování nemívá dlouhého trvání, a to právě z důvodu absence legitimacy. Můžeme tvrdit, že bez důvěry občanů ve stejnou moc nelze v demokratickém státě existovat. Důvěra musí být alespoň v nějaké podobě nutně prostoupena celou demokratickou společností.⁴ Ostatně samotné dva koncepty – důvěra a demokracie – se v mnoha ohledech protínají. M. Sedláčková ve své knize uvádí hned několik charakteristik, které vystihují oba pojmy zároveň. Hovoří například o svobodě, možnosti svobodné volby a výběru, ale i o pomíjivosti a nejistotě, která je s oběma pojmy bytostně spojena.⁵ Lze tedy uvažovat o důvěře a demokracii jako o dvou množinách idejí, pravidel a podmínek, které se navzájem prolínají, ovlivňují a přítomnost jedné je ve státě podmíněna alespoň částečnou přítomností druhé.

Podívejme se ale na to, jak se důvěra v demokracii vůbec objeví, a jak se v ní následně udrží. Prvním důkazem toho, že státní moc má legitimitu, tedy občanskou důvěru, jsou, domnívám se, svobodné volby. Odevzdáním hlasovacího lístku se jménem kandidáta (nebo politické strany), říká volič: „Důvěruji vám, a tak vám dávám svůj hlas.“ Takovýmto projevením důvěry a svým „hlasem“ do svých rukou získává dotyčný kandidát (pokud pevně uzavírací klauzuli) moc. Jelikož se ale pohybujeme ve státě demokratickém, tato moc není bezpodmínečná, absolutní. Existují zde určité mechanismy, které chrání „voličův hlas“ (a jím udělenou moc) před zneužitím (mám na mysli například právo na petice, demonstrace apod.). Vykonavatel moci tedy může v klidu využívat udělenou moc do toho okamžiku, dokud má voličovu důvěru. Jak jsem již zmínila výše, demokratický stát nemá pro udržení své moci jiné prostředky než důvěru. V extrémním případě tedy situace mohla dospět až tak daleko, že by důvěra voličů (a tím i legitimita) padla tak nízko, že by stát ztratil smysl své existence a sílu vykonávat ve stejnou moc.

Uvažujme ale takový případ, kdy zvolení zástupci jednají alespoň zčásti v rámci svých předvolebních programů a slibů, a voličova důvěra tak zatím setrvává. Následně v průběhu funkčního období toho zvoleného orgánu nastává doba, kdy je důvěra voličů neustále

³ Kysela, J., Urban, M. Distrust in the state. In: *State as a Giant with Feet of Clay*. 2014

⁴ Ibid.

⁵ Sedláčková, M. Důvěra a demokracie: přehled sociologických teorií důvěry od Tocquevillova po transformaci v postkomunistických zemích. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2012. str. 96

testována. A naopak, státní orgány jsou soustavně pod drobnohledem občanské kontroly, především skrze média.

Dále existuje ve státě druhá skupina institucí – jedná se o takové státní orgány, které nejsou přímo volené občany. Jejich legitimitu v občanském mýšlení považovat za nižší, než legitimitu zastupitelských orgánů, které musely projít sítí demokratických voleb.

Z logiky věci bychom tedy mohli očekávat, že občan bude mít větší důvěru v tyto instituce, jejichž zástupce si sám zvolil. Z dostupných statistických údajů ale vyplývá ten méně očekávatelný závěr.

Důvěra veřejnosti v instituce z pohledu statistiky

Podívejme se nejprve na občanskou důvěru v Poslaneckou sněmovnu, která má vzhledem k povaze voleb (poměrný volební systém) pravděpodobně nejvyšší legitimitu, protože její zástupci nejlépe odrážejí voličskou základnu státu. Poslanecké sněmovně vyslovilo důvěru v březnu 2014 35% respondentů, Senátu 33,3%.⁶ U Poslanecké sněmovny se jedná o čtyřbodový nárůst důvěry oproti poslednímu šetření. Oproti březnu 2013 se důvěra v oba orgány zvedla, u PS tomu bylo o celých sedmáct bodů, u Senátu o devět bodů.

Ze statistického šetření vyplývá, že současná vláda Bohuslava Sobotky důvěruje 45% dotázaných. Hlavní výkonný orgán v republice si tedy na české poměry nevede až tak zle. Větší důvěru logicky vyslovili přívrženci koaličních stran (ČSSD, ANO, KDU-ČSL), naopak oblíbenosti se netěší u voličů opozice (TOP 09, ODS) a KSČM. Pro srovnání uvádím, že předchozí vláda Petra Nečase důvěrovala pouze 19% respondentů. (Je ale třeba brát v potaz, že současná vláda není v působnosti tak dlouho, jako byla v březnu 2013 vláda Nečasova.)⁷

Větší důvěru občané pak získávají tyto volené orgány, které jim jsou bezprostředně bližší, tedy krajská a obecní zastupitelstva. Ta v březnu 2013 získala 38% a 59%, v březnu 2014 pak 42% a 62% důvěry občanů.⁸

Na poměry velké důvěře se těší i první přímo zvolený prezident Miloš Zeman, důvěra v jeho osobu se pohybuje stabilně okolo 50%. Podle šetření prezidentovi důvěrují převážně občané

⁶ „Důvěra ústavním institucím v březnu 2014“, Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav AV, v.v.i.

⁷ „Důvěra ústavním institucím v březnu 2014“, Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav AV, v.v.i.

⁸ „Důvěra ústavním institucím v březnu 2014“, Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav AV, v.v.i.

starší 60 let, dýchodci a ekonomicky neaktivní, volí i SSD a KS M.⁹ V České republice obecně panuje vcelku vysoká „důvěryhodnost“ prezident (možná z toho důvodu, že hlava státu disponuje nejméně rozsáhlými ústavními pravomocemi), ze všech ústavních institucí dosahují stabilně nejvyšších hodnot. Zcela nejvýše důvěru v oběhanech vzbuzoval prezident Václav Havel (na počátku funkčního období získal u respondentů neobvyklých 90%), což ale vzhledem k jeho osobnosti a spojení s pádem totality asi není překvapivé.

Nyní se zaměříme na ty orgány, které nemohou získat svou legitimitu skrze demokratické volby. Ve statistických šetřeních můžeme nalézt data o míře důvěry v oběhanech v armádu, policii, soudy, média, církve apod. V této práci se chceme více soustředít na důvěru v soudy, za související ale považujeme i důvěru v společenství v armádu a policii, jelikož se také jedná o instituce, které mají za úkol primárně hájit práva a zájmy občana a státu. Armáda se za poslední roky z těchto institucí (armáda, policie, soudy) těší vůbec nejvýše a v dlouhodobé perspektivě oběhanech v ní roste. Ze statistického šetření z března roku 2014 vyplývá, že armádě důvěruje 59% občanů, zatímco 32% důvěru nemá. Kladné tendence má dlouhodobě i důvěra v policii, v březnu 2014 jí důvěrovalo 50% občanů a 48% se vyjádřilo negativně.¹⁰ Z šetření také plyne, že policejním i armádním složkám mají tendenci důvěrovat spíše lidé s vyšším dosaženým vzděláním a lepší životní úrovní.

Důvěra v české soudy

Jak jsem již avizovala dříve, tato práce si klade za cíl primárně se soustředít na důvěru ve veřejnosti v české soudy. Na tyto konkrétní instituce se chceme zaměřit proto, že jejich vliv považujeme za bezprostřední na život jednotlivce. Domnívám se, že například řízení vlády nebo novelizaci zákona nepociťuje občan tak přímo, jako rozhodnutí soudu v řízení, jehož je účastníkem. Dráha dopadu rozhodnutí je tedy u soudů nejkratší (bezprostřední), zároveň vliv občana na to, kdo bude v jeho věci rozhodovat, je díky absenci voleb na posty soudců

⁹ Ibid.

¹⁰ Důvěra některým institucím veřejného života, Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.

nejmenší. Zároveň ale soudy v demokratickém státě nemohou bez důvěry občanů existovat a správně fungovat, jelikož pouze skrze důvěru získávají jejich rozhodnutí legitimitu.

Vztah veřejnosti a justice

Domnívám se, že většina laické i odborné veřejnosti se shodne na tom, že justice funguje (nebo by měla fungovat) v právním demokratickém státě pro občany – chrání jejich práva a zároveň stanovuje a vymáhá jejich povinnosti, vyšší soudy pak také kontrolují výkon veřejné moci. Kdo ale kontroluje samotnou justici? Myslím si, že v soudobé společnosti jsou to především všudypřítomná média, která se snaží nahlédnout soudcům do karet a zprostředkovat veřejnosti, jak to (především ve velkých mediálních kauzách) vlastně chodí. Naskytá se zde ale otázka, jak rozsáhlá a důkladná by měla být kontrola justice ze strany médií.

Prvním argumentem (z pozice novináře) je fakt, že média vytvářejí určitou spojnici mezi občanem a soudem, že tedy pouze zprostředkovávají informace, na které má každý občan a volič právo. Ostatně o tom, že jedním ze základních kamenů demokratického právního státu je veřejné soudnictví, asi v současnosti není příliš pochyb. Takový investigativní novinář si pak nejlépe představuje situaci, kdy po každém (ve veřejnosti žádaném) vynesení rozsudku soudce vystoupí z jednací síně a „lidsky“ v pár větách shrne obsah svého rozhodnutí.¹¹ Proti takovému novináři stojí soudce, který se při jednání musí soustředít na nespočet (pro laika nepodstatných) detailů, aby jeho rozhodnutí nemohl nikdo jen tak napadnout, koriguje ústníky řízení, a navíc musí v poměrně krátké době vynést rozsudek se solidním obsahem. Měl by na takového soudce být kladen tlak televizních kamer ve chvíli, kdy musel podat takto mentálně náročný výkon? Předseda Městského soudu v Praze Libor Vávra k tomuto argumentu trefně poznamenal, že by slovní výkony soudců mohly připomínat rozhovory fotbalistů ihned po skončení náročnéh zápasu. Jak tento spor rozsoudit? Určitou míru pravdy můžeme jistě najít na obou stranách. Nejlepším kompromisním řešením by mohl být kvalifikovaný tiskový mluvčí, který by ovládal základy českého právního řádu i schopnost obratně komunikovat s médii a s veřejností.

¹¹ Marek Wollner, Mediální konference PF UK 8.4.2015

Tento spor o informovanosti ve veřejnosti skrze média souvisí s otevřeností justice obecně. Jako příklad justiční otevřenosti můžeme uvést kauzu „justiční mafie“. V tomto případě se soudce Vojtěch Cepl ml. prokázal ve vztahu k médiím a ve veřejnosti jako na české poměry velmi pokrokový – umožnil písemný přenos soudního jednání. Jak se dalo očekávat, u novinářů tím získal mnoho kladných bodů. Je ale nutné poznamenat, že u tohoto konkrétního jednání byli účastníci profesionálové v oboru. Jaký vliv by ale měla přítomnost kamer na v právu zcela nevzdělané účastníky řízení? Bylo by opravdu na místě klást na ně tak velký tlak? Není asi pochyb o tom, že pro laika je samotná povaha soudního řízení velká psychická zátěž, natož pak za přítomnosti bezpřítomného mikrofonu a kamer. Je tedy možná na místě uvažovat, zda by takto velká míra otevřenosti justice negativně neovlivnila samotná jednání v soudní síni.¹²

Bariéra právního jazyka a právní gramotnosti

Dále bych se ráda zastavila u často omílaného argumentu ve veřejnosti v neprospěch soudů, a to námitku, že, přestože „je justice pro lidi“, ve veřejnosti jí leckdy nerozumí. Pravděpodobně nelze příliš pochybovat o složitosti právního jazyka. Jak se ale vypořádat s tím, že právní řád potřebuje tento přesný, systematický a odborný jazyk, na druhou stranu nelze od laiků očekávat, že ho budou ovládat? Ve veřejnosti jednak nerozumí tomu, jak právo funguje, jaké má práva a povinnosti apod., a zároveň špatně neovládá právní pojmosloví. Tím se dostáváme k problematice nízké úrovně právního vzdělání v České republice. Je obecně známo, že úroveň právního vzdělání českých občanů není příliš kvalitní. Domnívám se, že v tomto faktu spočívá jádro problému nedvěry veřejnosti v justici. Jak může totiž člověk svítit svá práva institucí, spoléhat se na ni a důvěřovat jí, když jí nerozumí? V komentářích prozkoumáme veřejného mínění často téma, že lidé důvěřují například policejním složkám více právě proto, že rozumí tomu, jak policejní orgány fungují, a tak jsou jim celkově bližší. Soudy ale na obě strany mohou působit jako uzavřená elitní skupina všemocných právníků, kteří skrze své nesrozumitelná rozhodnutí přímo zasahují do jejich životů. Navíc, jak jsem již lehce zmínila výše, soudci ve většině případů nechtějí (anebo toho ani nejsou schopni) vysvětlovat ve veřejnosti svá rozhodnutí s tím, že vše je písemně napsáno v odvodněném rozsudku.

Z výzkumu Ministerstva vnitra z roku 2008 vyplývají následující (poměrně znepokojující) informace. Podle MV důvěře právnímu systému České republiky pouze cca 15% občanů, nedvěru vyslovila více než polovina. Svou vlastní znalost základních právních předpisů

¹² JUDr. Libor Vávra, Mediální konference PF UK, 8.4.2015

ohodnotili respondenti jako průměrnou, dva z pěti pak uvedli, že se v právních předpisech orientují spíše špatně nebo velmi špatně. Z další části provedeného výzkumu plyne, že pro většinu populace „není problém předpis nalézt, ale následně se v něm zorientovat“. ¹³

Domnívám se, že posílení právní gramotnosti a větší srozumitelnost a „lidskost“ práva je žádoucí jak pro právníky, tak pro veřejnost. V souhlasnosti totiž jen stěží nalezneme v životní situaci nebo vztah, který by nebyl právem regulován. Oběma stranám by se tedy podstatně ulehčila práce, kdyby si navzájem rozuměly. Koneckonců každý, kdo někdy v životě navštívil „obyčejné“ soudní jednání například u okresního soudu, by snad souhlasil s tím, že by jednání probíhalo podstatně jinak, kdyby účastníci alespoň zčásti chápali, o co běží a co se po nich žádá.

Jsem tedy toho názoru, že posílení důvěry občanů v soudy stojí na dvou základních bodech. V první řadě je možná na místě pohlédnout do vlastních řad a položit si otázku, zda právnická obec (především pak soudci) vyvíjí dostatečnou (nebo vůbec nějakou) snahu vyjít ve veřejnosti vstřícně a stát se „lépe pochopitelnou“ a transparentní. Nebo se právníkům vlastně žije pohodlněji, když se mohou schovat za své pojmosloví a díky komplikovanosti své práce se nemohou ocitnout pod drobnohledem veřejnosti?

Dalším kamenem úrazu české důvěry v justici je pak bezpochyby vzdělávání k právu. Úroveň českého vzdělávání v oblasti práva mimo půdu právnických fakult je velmi zajímavé, nosné, ale široké téma, na které tato práce necílí. Myslím si ale, že lze bez dalšího usuzovat, že na vzdělávání mladých lidí právní gramotnost z velké části stojí (a padá). ¹⁴

Klíčovost soudnictví v otázce důvěry

Český občan se s právem setkává každodenně, aniž by si to asi leckdy uvědomoval. Skrze soudní rozhodnutí, která se ho nějakým způsobem týkají, ale nejvíce pocítuje bezprostřední vliv práva (a právníků) na svou osobu. Samozřejmě se člověk ocitá v oblasti práva ve chvíli, kdy nastoupí do tramvaje, nebo když si půjčí peníze v bance. Dovoluji si ale předpokládat, že

¹³ Analýza přístupu veřejnosti k regulaci v České republice - Ministerstvo vnitra České republiky [online]. [vid. 4. leden 2015]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/analyza-pristupu-verejnosti-k-regulaci-v-ceske-republice.aspx>.

¹⁴ Touto problematikou se více zabývá např. Urban, M. Hodysová, P. Kaczor, J. *Právní gramotnost mladých lidí v České republice a role vzdělávání*, v tisku

tyto právní vztahy a situace si běžný občan nespojuje s právem tolik, jako když do vlastních rukou obdrží dopis se zeleným pruhem.

Jaké znaky v jednání a rozhodování soud sledujeme, pokud hovoříme o jejich důvěryhodnosti? Jedná se primárně o tři aspekty. V první řadě hledíme na to, zda je soudce (senát) způsobilý správně rozhodnout, zda je jeho rozsudek v souladu s platnou právní úpravou. Dále je podstatné, zda soud rozhoduje spravedlivě a procesně správně. Jako třetí nás potom zajímá rovnost přístupu soud k občanům, tedy jestli nejsou rozsudky diskriminativní pro jakoukoliv skupinu občanů.¹⁵

Z již zmínovaného statistického zkoumání z března 2014 bylo zjištěno, že soud důvěruje 48% dotázaných občanů, zatímco 49% je za důvěryhodné nepovažuje.¹⁶ Ze tří zmíněných institucí je to tedy jediná, kde nedůvěra převažuje nad důvěrou. I tak ale z dlouhodobého sledování můžeme říct, že důvěra v soudní orgány stoupá. V březnu 2014 byla do standardního dotazníku doplněna také otázka týkající se důvěry v Ústavní soud ČR – tomu vyslovilo důvěru 54% občanů. Podle statistického šetření STEM z roku 2010 důvěruje Ústavnímu soudu ČR 57% dotázaných, Nejvyššímu soudu ČR 64% a Nejvyššímu správnímu soudu ČR 60%.¹⁷ Obecně mají v soudy větší důvěru lidé s vyšším dosaženým vzděláním a lepší životní úroveň (obdobně jako u armády a policie).

Poněkud jiné výsledky pak přináší Eurobarometr 385 z roku 2013, podle kterého českému soudnictví důvěruje 25% a nedůvěruje 72% dotázaných.¹⁸ Také zde můžeme vyříci, že 58% dotázaných si neví rady v případě, že se mají dostavit k soudu. Dokonce 69% respondentů není informováno o alternativním způsobech řešení soudních sporů (např. mediaci).¹⁹ V porovnání s ostatními členskými státy EU nejsou občané ČR příliš informováni o soudním systému.

V České republice se v poslední době stal tématem pojem „soudcokracie“, který vztahuje se k justici příliš nenahrává. Mezi českými ústavními institucemi a částí vzdělanější ve společnosti se začala nedávno objevovat myšlenka „soudce trýznitele“, který svou libovůli zneužívá neomezené moci rozhodovat o lidských osudech a měl by tak být „spoután všemožnými

¹⁵ Jackson, J. et al. Trust in Justice: Topline Results from Round 5. London: London School of Economics, 2011.

¹⁶ „Důvěra některým institucím veřejného života“, Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.

¹⁷ Hodnoty jsou součtem procentuálních hodnot odpovědí „rozhodně ano“ a „spíše ano“ na otázku „Důvěřujete následujícím institucím?“. STEM, Trendy 2010/9

¹⁸ 'Flash Eurobarometr 385'. Brussels: European Commission

¹⁹ 'Flash Eurobarometr 385'. Brussels: European Commission

omezeními byrokratického státu“. V druhém extrému pak můžeme spatřovat tu část politických elit, které zmněného strachu využívají proto, aby justici udrželi pod dozorem a vlivem moci výkonné.²⁰ Na české politické a právní scéně také získává čím dál tím větší podporu názor, že už to nejsou poslanci a členové vlády, kdo rozhodují o právní úpravě v zemi, nýbrž soudci. Pole soudcovské působnosti se stále rozšiřuje a vliv soudní moci na jednotlivce se zvyšuje. Neúčinnost vlivu soudů na obě strany a obě strany na soudy je ještě utvrzena tím, že (na rozdíl od volených institucí) obě strany v podstatě nedisponují prostředky, jak soudy (a soudce) kontrolovat a jak jim připadně „vyslovit nedůvěru“. Soudci jsou v české republice jmenováni prezidentem republiky, a pokud se významně neproviní, jsou prakticky neodvolatelní.

V českém prostředí jistě také hraje velkou roli komunistická zkušenost. Nedůvěra v cokoli v státního, politického a leckdy dokonce i spravedlivého je v naší společnosti hluboko zakořeněna. Oblast soudnictví nepředstavuje v této nedůvěře výjimku. V roce 2010 rozhodl Ústavní soud o tom, že veřejnost má právo vědět, kteří z tehdejších soudců byli členy KSČ. Ukázalo se, že jich bylo 20%.²¹ Z historické zkušenosti podle mého názoru nemůžeme jednoznačně tvrdit, že každý, kdo byl za režimu KSČ ve straně, byl přesvědčeným komunistou. Zároveň se ale musíme zamyslet nad tím, zda si přejeme a souhlasíme s tím, aby soudci, koneční ochránci a obháječi našich práv, byli takto spojováni s totalitním režimem. Přesto se však domnívám, že po čtvrtstoletí od pádu totality bychom mohli být schopni říct, zda si těch zmíněných 20% zasloužilo naši důvěru, či nikoliv.

Selhávání důvěry v oblasti střídavé péče

V této části práce bych se ráda zaměřila na soudobý fenomén střídavé péče. Střídavá péče (výchova) je v českém právu poměrně mladým institutem. Poprvé se objevuje v právní úpravě se zákonem č. 91/1998 Sb., který novelizoval tehdy účinný zákon o rodině. Novela změnila §26 odst. 2 a stanovila, že *„Jsou-li oba rodiče způsobilí dítě vychovávat a mají-li o výchovu zájem, může soud svěřit dítě do společné, popřípadě střídavé výchovy obou rodičů, je-li to v zájmu dítěte a budou-li tak lépe zajišťovat jeho potřeby.“* S touto novelou byla střídavá péče

²⁰ PŘIBÁŇ, J. Moc soudní je „nejméně nebezpečná“: několik poznámek k deficitu soudcovské samosprávy a nezávislosti české justice. In: *Hledání optimálního modelu správy soudnictví pro Českou republiku*. Praha: Senát ČR, 2008, s. 38-45.

²¹ Urban, M. Development of Trust in Courts in the Czech Republic and other Visegrad Countries. In: *Prague Law Working Papers Series*. No. 2014/II/3. PF UK, 2014.

oficiálně zakotvena do českého právního řádu, v judikatu se však uplatňovala jako možnost uspořádání rodinných vztahů dítěte v rámci opatrovnického řízení již předtím. Dnes nalezneme úpravu střídavé péče i v zákoně č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.²² Pro úplnost uvádím, že střídavou péčí se rozumí takové ujednání, kdy dítě tráví čas střídavě u obou rodičů, a to nejen o tzv. mimořádných příležitostech (svátky, prázdniny), ale i ve všední dny.

23

Ráda bych na této problematice demonstrovala podle mě související téma, a to právo dítěte v právo. Možnost střídavé péče jako řešení opatrovnických sporů totiž vyvolává ve společnosti velké diskuze a emoce a v poslední době se stává horkým tématem pro všechny druhy médií. Jak budu rozebírat dále, česká právní úprava střídavé výchovy, především pak judikatura českých soudů týkající se opatrovnických řízení obecně, přináší velké nepokoje především ze strany otců, z nichž většina se cítí v rozsudcích soudů oproti matkám diskriminována. Přestože judikatura Ústavního soudu je v této oblasti v posledních letech v celku ustálená, okresní a krajské soudy nejsou s to ji ve velké míře respektovat. Tak usuzují z poměrně velké frekvence úsporných ústavních stížností týkajících se práva střídavé péče, které budou dále podrobněji rozebrány. Domnívám se, že pokud se v oblasti určité problematiky stále stupňuje počet procesních poměrně náročného nástroje, jako je ústavní stížnost, znamená to, že se stále snižuje důvěra ve spravedlivé a kvalitní rozhodnutí těchto, kteří si stěžují.

Nedůvěra v právo a s ní související nespokojenost s kvalitou soudních rozhodnutí v opatrovnických řízeních přichází nejen ze strany „diskriminovaných“ otců, ale skrze ně také od dotčených dětí. V rétorice samotného Ústavního soudu pak můžeme spatřovat značnou nevoli vůči rozhodnutím nižších instancí, která se v podstatě v každém nálezu opakuje.

Domnívám se, že pokud se ptáme po „důvěře v právo“ ve spojení s důvěrou v justici a soudní rozhodnutí, nejlepší obrázek nám nabízí právě nálezy Ústavního soudu. Český ochránce ústavnosti je totiž podle mě úzce spjatý s důvěrou v právo z toho důvodu, že jako jedna z mála institucí nabízí přímou ochranu jednotlivci vůči svévoli státního aparátu.

²² „Soud může svěřit dítě do péče jednoho z rodičů, nebo do střídavé péče, nebo do společné péče; soud může dítě svěřit i do péče jiné osoby než rodiče, je-li to potřebné v zájmu dítěte. Má-li být dítě svěřeno do společné péče, je třeba, aby s tím rodiče souhlasili.“ § 907, odst. 1, zákon č. 89/2012 Sb.

²³ Přesná definice pojmu „střídavá péče“ neexistuje, v praxi ale funguje tak, jak je popsáno výše. Interval, po který dítě zůstává v péči jednoho rodiče, určuje soud, většinou se odvíjí od věku dítěte a časových možností rodičů.

Pro svou práci jsem vybrala takové nálezy Ústavního soudu, které mly v právní v t slovní spojení „st ídavá výchova“, nebo „st ídavá pé e“. ²⁴ Následn jsem se zam íla na ty nálezy, v nichž jsem spat ovala relevantní výroky soudu pro téma d v ry v právo a eské soudnictví.

Postoj Ústavního soudu

Nejprve bych se ráda zam íla na samotné nálezy a pokusila se charakterizovat jejich společnou rétoriku v í soud m nižších instancí. Budu tedy sledovat ty výroky Ústavního soudu, kde lze spat ovat odraz ned v ry k rozhodnutím obecných soud ů.

Ústavní soud ve svých nálezech opakovan y v ítá nižším instancím n kolik princip ů. Zaprvé je to pom ůrn rozší ená soudní praxe, p í které se za dostate ný d vod pro uložení výlu né pé e u jednoho z rodi ů považuje špatná komunikace mezi rodi í. V praxi se jedná nap íklad o situace, kdy jeden rodi ů aktivn zneužívá svého postavení a zabra uje rodi í druhému, aby se s dít em setkal. Druhý rodi ů tedy prakticky nemá možnost, jak se s dít em sblížit, jelikož je mu brán no ve styku, a dít si na n j tak nemá šanci vytvo it vazbu (pokud jde o dít starší, tak si ji udržet). Ústavní soud obecným soud m vy ítá, že „sko ily“ na tuto praktiku rodi ů, kte í asto mívají dít ve výlu né pé i na základ p edb žného opat ení, a využívají tak své pozice. Tato zcela evidentní diskriminace jednoho z rodi ů samoz ejm d v ru v právo a justici neposiluje. Ústavní soud v jednom ze svých nález ů uvádí:

„Podle zmín né judikatury nem že pouhá absence komunikace mezi rodi í i její zhoršená kvalita vést k vylou ení st ídavé výchovy, nebo v takovém p ípad by se jednalo v podstat o ústupek vzájemné rivalit y rodi ů, která jen sleduje "boj o dít ", p ípadn trýzn ní druhého rodi e prost ednictvím dít te. Vylou ením st ídavé pé e pouze na základ nevhodné komunikace by se tak otevíral prostor ke zneužití postavení rodi e, který m l doposud dít sv ěno do pé e.“²⁵

„Tím, že obecné soudy vylou ují st ídavou pé i pro nesouhlas mezi rodi í bez detailn ějšího zkoumání d vod tohoto nesouhlasu, ímž vlastn nesouhlas rodi ů p í ítají k tíži výhradn neúsp šnému rodi í, jednají v rozporu s nejlepším zájmem dít te, ímž porušují l. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dít te a také právo na rodinný život druhého rodi e chrán né l. 10 odst. 2

²⁴ Nálezy jsem čerpala z veřejně dostupné databáze nálezů Ústavního soudu ČR, dostupné z www.nalus.usoud.cz

²⁵ Nález č. I ÚS. 1554/14

Listiny a l. 8 Úmluvy, jakož i jeho právo na péči a výchovu dítěte ve smyslu l. 32 odst. 4 Listiny.“²⁶

Ústavní soud také dodává, že míra nekomunikativnosti rodičů nemůže dosahovat takové úrovně, kdy by kvůli ní nařízená státní výchova byla k tíži dítěte. Z logiky věci totiž vyplývá, že ke správnému výkonu státní výchovy je alespoň minimální komunikace mezi rodiči i táborem. Obecné soudy jsou ale povinny vyvinout veškerou snahu k tomu, aby zajistily zlepšení komunikace mezi rodiči, případně za použití alternativních prostředků jako rodinné terapie nebo mediace.²⁷ Upozorňuje také na fakt, že podle platné právní úpravy nového občanského zákoníku není u státní výchovy vyžadován souhlas obou rodičů.²⁸ Ten ale zákonodárce požaduje u případného svření do společné péče, čímž ještě podtrhuje skutečnost, že o možnosti nesouhlasu jednoho z rodičů věděl, ale rozhodl se jí nezabývat.²⁹

Jako další se v nálezech ÚS často opakuje výtku, že obecné soudy neberou dostatek v potaz názor dítěte, případně ho soudy druhé instance znehodnocují jako nedůvěryhodný, následně si ale neobstarávají vlastní posudek. Tato výtku souvisí s častou kritikou rozsudků obecných soudů pro jejich přílišnou formalitu a nedostatečnou důslednost v obstarávání vlastních dělků.

Pro úplnost uvádím, že podle Úmluvy o právech dítěte OSN, k jejímuž respektování se Česká republika zavázala, má dítě právo na to, aby byl jeho názor brán v potaz při jakémkoli jednání týkajícím se dítěte. Míra toho, jakou váhu názor ponese, se pak odvíjí od věku a rozumové vyspělosti dítěte.³⁰ Ústavní soud ale také zdrazňuje, že přestože je názor dítěte v opatrovnických sporech klíčový (samozřejmě u dětí, které jsou schopny situaci posoudit a svůj názor vyjádřit), nemůže být jako jediný dělků absolutně rozhodující. Soudy musí počítat s tím, že dítě mohlo být jedním z rodičů v určité míře zmanipulováno. Zároveň ale soudy nesmí bezdůvodně nepřipustit výsledek dítěte jako dělků, což se v poměrně hojném měřítku děje.

V jednom nálezu ÚS konkrétně vytyká následující:

²⁶ Nález č. I ÚS 1708/14

²⁷ „V případě nepřekonatelných rozporů mezi oběma rodiči pak musí obecné soudy aktivně usilovat o zlepšení jejich vztahu, a to například prostřednictvím nařízení účasti na mediálním řízení či rodinné terapii v zájmu dítěte.“ I ÚS. 1708/14

²⁸ Nález č. I ÚS. 1554/14

²⁹ § 907 zákona č. 89/2012 Sb.

³⁰ Čl. 12 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte OSN

*"Namísto tohoto postupu soudy explicitně a opakovaně projevené pání obou nezletilých dcer bagatelizují. Obecné soudy k závěru o nevhodnosti režimu stádaté výchovy dospívají bez jakéhokoliv přímého kontaktu s nezletilými dcerami."*³¹

K nedostatečné angažovanosti a důslednosti obecných soudů pak uvádí:

*„Pokud mály obecné soudy pochybnosti o spontaneitě vyjádření pání nezletilých být ve stádaté výchově obou rodičů, nic jim nebránilo v tom, ověřit si jeho relevanci bu výslechem obou dětí před soudem, anebo prostřednictvím znaleckého zkoumání.“*³²

Jako další diskutabilní bod rozsudků obecných soudů jsem identifikovala případy, kdy jsou soudy neochotné poznamenat svá rozhodnutí, a tudíž životní poměry dítěte, i když se zásadně změní okolnosti. Lze tedy říci, že ne vždy soudy jdou ve svých rozhodnutích za tím cílem, aby bylo dítě vychováváno oběma rodiči. V jednom z náleží Ústíká:

*„V případě, že obecné soudy své rozhodnutí v prvním řízení o úpravě výchovných poměrů dítěte zakládají na okolnostech, jejichž změna je předvídatelná (včetně, pracovní vytížení rodičů apod.), se pak z hlediska legitimního očekávání účastníků a potěby předcházet opakovaným žádostem o změnu výchovných poměrů jeví jako žádoucí, aby obecné soudy již v rámci rozhodnutí v tomto prvním řízení dostatečně určily podmínky, za nichž má dojít k přehodnocení jimi nastolované úpravy.“*³³

Všimněme si, že v tomto náleží Ústí hovoří o „legitimním očekávání účastníků“. Stěžovatel, v tomto případě otec dítěte, radikálně přeskádal své životní poměry (zmenil práci, přestěhoval se do místa bydliště dítěte atd.) za jasným účelem podílení se na výchovu dítěte. Vzhledem k tomu, že mu děti nebyly svěřeny do péče mimo jiné z důvodu, že žil ve Velké Británii, bylo legitimním očekávat, že po tak zásadní „změně okolností“ budou změněny i výchovné poměry dítěte. V tomto ohledu mu ale dal za pravdu až Ústavní soud, nikoliv soudy první a druhé instance.³⁴

Za pro tuto práci nejzásadnější považuji ty případy, kdy bylo ústavním stížnostem stěžovatel (ve všech zmínovaných případech otec) vyhověno z toho důvodu, že byly dle názoru Ústí obecnými soudy diskriminovány. Tyto konkrétní náleží shledávám nejzásadnějšími proto, že nejvíce souvisí s otázkou důvěry v soudy. Ve zkratce namítají dotčení otcové zhruba

³¹ I. ÚS. 1708/14

³² Ibid

³³ I. ÚS 3216/13

³⁴ I. ÚS 3216/13

následující – jak je možné, že v době, kdy se ve všech ohledech usiluje o rovnoprávnost mezi muži a ženami, kdy ženy jsou v mnoha rodinách živitelky a muži tráví s dětmi na „mateřské“ dovolené, soudy stále ve většině případů v opatrovnických řízeních svěřují dítě do péče matky? Podotýkám, že se nejedná o nestarající se, v dětech lhostejné otce.

Pro představu uvádím data z veřejně dostupných statistik Ministerstva spravedlnosti. Podle statistik z roku 2013 bylo dítě svěřeno do výlučné péče matky v Praze v 1419 případech, otců v 59 případech a do společné nebo střídavé péče v 145 případech. V rámci celé České republiky pak matka získala výlučnou péči v 19 107 případech, otec 1470 případech a do společné, nebo střídavé péče bylo dítě (dítě) umístěno v 1135 případech.³⁵ Z těchto statistických údajů můžeme snadno dovodit, že námitky otců ohledně toho, že matkám je dítě ve velké většině svěřeno pouze z jejich titulu „matky“, jsou založeny na skutečnosti. Rétorika otců ve zmínovaných ústavních stížnostech se v mnoha případech dotýká především diskriminace na základě pohlaví, dále například i pracovních povinností otce apod.

Podle mého názoru v mnoha rodinách může vzniknout poměrně paradoxní situace, ze které pro otce následně v podstatě není východiska. Vezměme si jako příklad průměrný model rodiny – matka tráví určitou dobu na mateřské dovolené s dětmi, následně se vnuje časovně méně náročnému zaměstnání, otec jako živitel rodiny má vyšší příjmy, které zužitkuje celá rodina. Životní situace je takto nastavená a všem víceméně vyhovuje. Otec z logiky v práci tráví s dětmi v absolutních číslech méně času, jejich společně strávený čas však nemusí být o to méně kvalitní. Podle praxe v řízeních nižších českých soudů v případném opatrovnickém řízení získá dítě matka do výlučné péče. Považuji až za lhostejné, že často bývá jediným argumentem pro takové rozhodnutí tvrzení, že dítě potřebuje matku, zatímco otce ne. Nutno podotknout, že hovoříme o dětech v takovém věku, kdy matku fakticky nepotřebují (více než otce), nejedná se tedy o dítě v kojeneckém věku. Pro lepší představu uvádím několik výroků obhájců (stážovatelů), které asi nepotřebují dalšího komentáře. Je třeba mít na paměti, že spory v rámci opatrovnických řízení jsou jedny z nejemotivnějších, proto musíme rétoriku obou stran brát s rezervou.

„Stážovatel se napadeným rozsudkem cítí diskriminován nejen svým pohlavím, ale i tím, že je mu vytýkáno, že pracuje ve smíšeném provozu.“³⁶

³⁵ Přehled o pravomocných rozhodnutích soudů v opatrovnických věcech, Ministerstvo spravedlnosti ČR, dostupné z: <http://cslav.justice.cz/InfoData/statisticke-rocenky.html>

³⁶ II. ÚS 1835/14

„Matce bylo zcela legálně umožněno zneužívat své postavení výlučně vychovávat děti a byly tak narušeny rovnocenné podmínky pro výchovu a péči o děti druhým rodičem. Stěžovatel tvrdí, že zneužití postavení matky, které soud nesprávným postupem legalizoval, vytvořilo pocit nespravedlnosti a bezmoci nejen u ní, ale zejména u nezletilého D., v jehož dle sledku má syn nedostatečně ve spravedlnost a právní stát. Stalo se tak tím, že D. je již ve věku, kdy je schopen formulovat svůj názor, který zmíněnoval opakovaně před opatrovníkem a v neposlední řadě i před krajským soudem, kdy spontánně a bez jakéhokoliv zaváhání vyjádřil svůj názor být s otcem.“³⁷

Shrnuli jsme základní body postupu českých soudů v opatrovnických řízeních, které jsou Ústavním soudem vytýkány. V první řadě Ústavní soud upozornuje na chybnou praxi nižších soudů, kdy pouhá zvolení jednoho rodiče a jeho účelová nekomunikace s druhým zakládá dostatečný důvod k tomu, aby mu dítě bylo přiděleno do výlučné péče. Dále se pak opět objevuje často opakovaná výtku, že soudy dostatečně neberou v potaz názor dítěte a odmítají, aby dostatečně vyspělé děti projevily svůj názor před soudem, i když je to jednou ze stran navrhováno. Následuje apel Ústavního soudu ohledně větší flexibility obecných soudů, hledání alternativních řešení těchto citlivých situací, vyšší míry angažovanosti a naopak menšího formalismu. Jako poslední se pak často objevuje již popisovaná „diskriminace otců“, v souvislosti s níž bych se nyní ráda zastavila u fenoménu tzv. „otcovských spolků“.

Otcové v boji proti justici

V poslední době můžeme především na internetu nalézt poměrně amatérsky vypadající stránky, na kterých se sdružují otcové z celé republiky, jimž bylo ukováno v opatrovnickém řízení. Na těchto webech najdeme „užitečné rady“, jak se bránit proti výrokům soudů, současnou platnou právní úpravu v oblasti rodinného práva a hlavně reálné příběhy jiných otců pro inspiraci. Takové stránky vznikají za na první pohled vcelku neškodným (možná až

³⁷ II. ÚS 2919/14

legitimním) úelem – posílit praxi stídatavé péče v české republice. Když se ale „proklikáme“ přes úvodní stránku, můžeme narazit na lehce znepokojující rétoriku tvrdá správce .

Pro lepší představu představu uvádím některé vybrané výroky autor :

„Pasti na otce v opatrovnickém řízení, aneb jak odolat nástrahám spravedlnosti.“³⁸

Dále se na stránce www.kdejsitato.cz dozvíme, že při soudním řízení se všichni účastníci krom otce (včetně soudních znalců a soudců) snaží otce „nachytat“ a připravit ho o jeho základní práva.³⁹

„Opatrovnické soudnictví v ČR – hanba nebo elita národa? Tragická výpověď o stavu české justice.“⁴⁰

Dále předkládám poměrně dlouhý, za to „výživný“ výrok z internetové stránky www.k213.cz.⁴¹

„Co s Ústavním soudem, který nejen že není zárukou ústavnosti, ale který je ještě navíc k smíchu nejen občanům, jež se na něj kdy obraceli - ale především podřízeným soudům, které na něj naprosto demonstrativně - ba zvysoka - kašlou?! Zrušit a zavít. Protože drahou trafiku s dvousettisícovými platy jako doživotní rekreaci pro postbolševika Rychetského, Musila a spol., kteří jsou navíc ve stejném k smíchu i svým vlastním podřízeným, má že platit jedině šílenec. A za šílence bych české daňové poplatníky stále ještě nepovažoval. Otevřeně přiznání, že Ústavní soud je naprosto k ničemu - a také že s opatrovnickou mafí zjevně nedokáže hnout ani on, a to ani o peníze - by nesmírně vyistilo vzduch a usnadnilo přístup - jak k právu (občané by se po dovolání mohli rovnou obracet na ESPLP), tak k poznání, v jakém stavu se justice nachází. A kdo v ní zejména pracuje, její zájmy hájí a z toho má jedině respekt.“⁴²

Nkteří by mohli namítnout, že skupiny otců, kteří se cítí být poškozeni soudními rozhodnutími a stěžují si proto prostřednictvím internetu, nejsou pro stát a společnost v podstatě žádnou hrozbou. Já se ale domnívám, že je důležité sledovat ve společnosti i tyto „nevýznamné“ projevy nespokojenosti a nedůvěry v právo a státní instituce, v tomto případě soudní. Myslím si, že v médiích celkově i skrze zmiňované spolky můžeme vidět, jak problematika stídatavé péče v naší společnosti rezonuje. Právě ve sdruženích nespokojených a velmi odhodlaných otců se nedůvěra ve spravedlnost a nezájatost českých soudů koncentruje. Domnívám se, že rozhořčenost těchto skupin dosahuje již takové úrovně, kdy by se o něm mohl

³⁸ www.kdejsitato.cz

³⁹ Ibid.

⁴⁰ www.unie-otcu.cz/pravo

⁴¹ Tento spolek vznikl primárně jako sdružení otců za zrušení trestného činu zanedbání povinné výživy.

Nalezneme zde ale i několik příspěvků týkajících se stídatavé péče.

⁴² „Sabotáž stídatavé péče i ÚS v přímém přenosu“, www.k213.cz

stát za ít zajímat. Musím si totiž klást otázku, zda – pokud je nespokojených otců tolik – není na jejich straně určitá dávka pravdy. Jak jsem již zmínila výše, z oficiálních statistik Ministerstva spravedlnosti vyplývá, že poměr výlučné péče matek a otců v České republice zdaleka není vyrovnaný.⁴³ S jistou dávkou soudnosti a povdomím o českém právním řádu pravd podobně tená po návštěv popisovaných stránek uzná, že jejich rétorika, argumentace a cíle, za kterými jdou, nejsou příliš realistické, v některých bodech možná i zcestné. I tak se ale domnívám, že je třeba brát je v potaz. Úkolem právníka je přeci také pozorovat a vyvozovat závěry z toho, jak právo ve společnosti působí a apelovat na zákonodárce ve snaze přiblížit právo představám v těšinové společnosti. Zde se setkáváme s problematikou, jejíž řešení není ve společnosti pozitivně přijímáno. Pokud přijmeme tvrzení, že pro legitimitu soudních rozhodnutí je zásadní právní důvraoban v jejich správnost a spravedlivost, tyto společenské tendence nám nemohou být lhostejné. Myslím si tedy, že bychom se mohli ptát po příčinách, pro tyto spolky vznikají (i když nám třeba připadají v mnoha ohledech iracionální). Jedná se o soudobý společensko-právní problém, kterému nevyhnutelně jednou budeme muset čelit.

Opětovné získání důvěry

Soudy stojí v opatrovnických řízeních před nelehkým úkolem, musí totiž v rámci relativně krátkého řízení určit, kdo je ten „lepší rodič“. Jistě není mým cílem pochybovat o kompetentnosti soudců a právníků, ale můžeme opravdu očekávat, že jsou s tímto úkolem vyšetřit? A je vůbec právo jako takové schopné (a mělo by) zasahovat do takto soukromé sféry života? Nedovoluji si tvrdit, že by soud snad neměl mít ve věci poslední slovo. Rodina v soudní společnosti zkrátka musí být určitým způsobem právně regulována. Nebylo by ale vhodnější a koneckonců spravedlivější, kdyby celou věc v jejím průběhu (opatrovnické řízení) posuzoval někdo kvalifikovaný v oborech jako například psychologie? Jako jedna z alternativ soudního řešení opatrovnických sporů by mi připadalo například soudně navržené rodinné terapeutické sezení (ve všech opatrovnických sporech). Navíc, pokud by jeden z rodičů terapii odmítl, mohl by z toho soud vyvozovat určité závěry. Tato praxe by vycházela z toho, že založení rodiny je vlastní zodpovědností každého dospělého člověka – pokud tedy chce změnit životní poměry svého dítěte, musí umožnit, aby byly jeho

⁴³ Samozřejmě musíme brát v potaz, že ne všichni otcové (stejně jako matky), kterým soud dítě do výlučné péče nesvěřil, o něj bojovali tak horlivě, jak to popisují otcové ve zmiňovaných sporcích.

rodinné poměry posouzeny nezávislým odborníkem, s dleřazem kladeným na zájem dítěte, ne rodiče. Z dosavadní judikatury Ústavního soudu můžeme dovést, že v případě opatrovnických sporů není možné používat šablonu, do které bychom zadali všechny proměnné a získali tak ideální řešení rodinné situace dítěte. Přestože Ústavní soud stanovil základní kritéria, podle kterých by obecné soudy měly případy posuzovat, každý případ opatrovnického řízení je specifický a musí být řešen individuálně.⁴⁴

Závěr

Ve své práci jsem se postupně vnovala na kolika dílčích tématech. Zaprvé to byla důvěra ve jednotu ve státní instituce. Ukázalo se, že občané mají tendenci důvěřovat více těm orgánům ve veřejné moci, jejichž zástupce si sami nevolí. Tato skutečnost může souviset s tím, že „volené“ instituce jsou úzce spjaty s politickou scénou, která se obecně v české společnosti šíří příliš velké důvěrou. Za to nese vinu především vysoká frekvence politických

⁴⁴ Kritéria pro svěření dítěte do péče té které osoby: (1) existence pokrevního pouta mezi dítětem a o jeho svěření do péče usilující osobou; (2) míra zachování identity dítěte a jeho rodinných vazeb v případě jeho svěření do péče té které osoby; (3) schopnost osoby usilující o svěření dítěte do péče zajistit jeho vývoj a fyzické, vzdělávací, emocionální, materiální a jiné potřeby; a (4) přání dítěte., I. ÚS 2482/13

skandál, korupce a bezesporu i zkušenosti s totalitním režimem, který v lidech zakoreněn v ruce v cokoli státního a politického.

Z orgánů, jejichž členové jsou jmenováni lidem nepřímo (skrze již zvolené zástupce), jsem se primárně soustředila na soudy. Z dostupných údajů vyplývá, že důvěra občanů v soudní orgány v posledních letech stoupá (stejně jako v armádu a policii). Justice se však stále pohybuje v nižších řádech než policie a armáda, pravděpodobně hlavně proto, že jí právní vzdělaná veřejnost nerozumí. Jako hlavní důvody společenské nedůvěry v soudy jsem identifikovala nízkou úroveň právního vzdělání, nízkou vzdělanost k právu, bariéru právního jazyka a nedostatečnou informovanost veřejnosti o tom, jak soudy v České republice fungují a rozhodují. Tyto důvody podporují i fakta vyplývající ze statistických šetření, tedy že soud mást jí důvěru lidé s vyšším vzděláním a lepší životní úrovní. Během psaní jsem dospěla k závěru, že pro důvěru v instituci je klíčové, aby občané instituci rozuměli. Při konfrontaci se soudy a jejich rozhodnutími jako první narazíme na veřejnosti nesrozumitelný právní jazyk. Ten ale změnit nemůžeme, musíme tedy posílit právní gramotnost veřejnosti. Lepší informovanosti a právního vzdělání dosáhneme prakticky jedině skrze vzdělávání (jak formální, tak neformální). Domnívám se tedy, že nejvyšší apel je potřeba klást právníci na oblast vzdělávání k právu.

Jako poslední jsem se zabývala odrazem (ne)důvěry veřejnosti v problematice státní péče. Jako podklad jsem užívala vybrané nálezy Ústavního soudu ČR. Ze zmíněných nálezů vyšla najevo ustálená praxe některých obecných soudů, která v mnoha případech vyvolává nedůvěru ústavníků. Ústavní soud v takových případech apeluje na soudy především v tom, aby se vyvarovaly přílišného formalismu a posuzovaly případ od případu individuálně. Jak jsem již zmínila v předchozí kapitole, současná společnost se vyvíjí směrem k rovnosti obou pohlaví. Tato rovnost ale není příliš reflektována v opatrovnických řízeních. Fakt, že se některé soudy odmítají ve svých rozhodnutích „posunout“ a zůstávají u zastaralého konceptu, že „dítě spíše potěbuje matku než otce“, vyvolává ve společnosti nedůvěru v i justici jako celku. Tendence k podkopávání soudů se pak koncentruje ve spolecích otců, kteří se sdružují za účelem nerespektovat soudní rozhodnutí a brojit proti nim. Přestože je jejich rétorika velmi emotivní a často nerealistická, domnívám se, že nabízí určitou představu o tom, že část společnosti není spokojená s odvětvím veřejné moci a je ochotna ji srazet a bojkotovat.

Myslím si, že chceme-li posílit důvěru občanů v právo, v jeho vykonatelnost, spravedlivost a správnou aplikaci soudními orgány, musíme brát v potaz i často iracionální hlasy veřejnosti. Domnívám se, že důvěra občanů, a z ní vyplývající legitimita, je hybnou silou

demokratického právního státu. Protože bez důvěry nemůže demokratická společnost dlouhodobě existovat, je třeba brát v potaz a řešit i méně významné známky občanské nespokojenosti. V naší společnosti tato problematika evidentně existuje, jedná se o živý, přítomný rozpor mezi právem (a judikaturou) a dotčenými občany. Podle mého názoru musí právo reagovat na dění ve společnosti, její proměny a tendence a snažit se přizpůsobit tomu právu, které je ve společnosti reflektováno. Jen pomocí vzájemné otevřenosti a komunikace můžeme zlepšit vztahy mezi právnickým stavem a veřejností, a posílit tak důvěru v právo, stát a státní instituce.

Použité zdroje

Nálezy ÚS:

- II. ÚS 2919/14
- ÚS 2482/13
- ÚS 1506/13
- I. ÚS 1554/14
- ÚS 1206/09

- ÚS 3007/09
- ÚS 266/10
- ÚS 2661/10
- ÚS 4160/12
- ÚS 3216/13
- ÚS 1708/14
- ÚS 1835/14

Ostatní zdroje:

- Sedláková, M. *Důvera a demokracie: pohled sociologických teorií důvěry od Tocquevillova po transformaci v postkomunistických zemích*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2012.,
- Kysela, J., Urban, M. Distrust in the state. In: *State as a Giant with Feet of Clay*. 2014
- „Důvera ústavním institucím v březnu 2014“, Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav AV, v.v.i.
- „Důvera v kterým institucím veřejného života“, Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.
- Analýza přístupu veřejnosti k regulaci v České republice - Ministerstvo vnitra České republiky [online]. [vid. 4. leden 2015]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/analyza-pristupu-verejnosti-k-regulaci-v-ceske-republice.aspx>.
- Jackson, J. et al. *Trust in Justice: Topline Results from Round 5*. London: London School of Economics, 2011
- ‘Flash Eurobarometr 385’. Brussels: European Commission
- Píbil, J. Moc soudní je „nejméně nebezpečná“: několik poznámek k deficitu soudcovské samosprávy a nezávislosti české justice. In: *Hledání optimálního modelu správy soudnictví pro českou republiku*. Praha: Senát ČR, 2008
- Urban, M. Development of Trust in Courts in the Czech Republic and other Visegrad Countries. In: *Prague Law Working Papers Series*. No. 2014/II/3. PF UK, 2014.
- Pohled o pravomocných rozhodnutích soudů v opatrovnických věcech, Ministerstvo spravedlnosti ČR, dostupné z: <http://cslav.justice.cz/InfoData/statisticke-rocenky.html>
- Úmluva o právech dítěte OSN
- Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

- Švrínová, L. Děti mají možnost vyjádřit svůj názor. *Právo a rodina*, 2012, s. 22-24
- Papošková, T. Cui Liberi - otázka svobodní péče v judikatu e ÚS a ESLP. *JURISPRUDENCE*. 2014, . 4, s. 31-38.
- Fabiánová, Z, Ondřejová, E. Odní možnosti realizovat právo na rodinný život jako žalovatelné porušení osobnostních práv. *Právní rozhledy*, 2013, ro . 21, . 15-16, s. 522-527
- Moravcová, E. Děvraeských občanů v orgány jiné v trestním řízení. *Trestní právní revue*, 2014, . 6, s. 143-148
- www.unie-otcu.cz
- www.stridavka.cz
- www.iustin.cz
- www.kdejsitato.cz